

## RÉSUMÉ

*La théorie de Marx de la société*

Dans cet article est accentuée la conception de Marx de l'essence de l'homme social et de la société de l'homme, son approche humaniste et activiste dans l'interprétation de la société, l'unité du sujet (de l'homme-créateur) et de l'objet (la nature).

L'examen de l'essence générique de l'homme, ses activités productives créatrices est rattaché à la conception de Marx de l'essence de la société, de la structure sociale, dans laquelle une place spéciale est réservée au rapport de production fondamental en tant que base sur laquelle s'élève la superstructure de la société. En relation avec cela est la conception de Marx de l'aliénation de l'homme et sa différenciation des communautés sociales réelles et apparentes, de la société de classe et sans classe.

Pour que la communauté apparente puisse se transformer en communauté réelle et pour que la condition de l'homme puisse se modifier et qu'il devienne digne de son existence humaine, il est nécessaire de révolutionner la société existante. Les hypothèses philosophiques générales cèdent la place à l'analyse minutieuse du système économique-politique existant, de son fonctionnement et les courants de sa transformation conformes aux lois, ainsi que des forces sociales qui actionnent et effectuent la métamorphose sociale. C'est ici que se trouve contenue l'analyse du capitalisme, de la classe ouvrière et du passage au socialisme.

## ПРОБЛЕМ ПРАВНЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ КОД НАС

Данас се у Југославији са свих страна, и званичних и друштвених као и научних и стручних, поставља питање израде термилошких речника и то посебно за сваку научну дисциплину или за сваку грану друштвеног, техничког, ужег стручног и уопште пословног живота. Тиме је позвана и правна наука да припреми и изради југословенски стручни правни термилошки речник.

Питање термилошког речника правних термина није за нас ни ново ни на почетном стадијуму. Имамо за собом неколико дела из средине прошлога века која су темељно обрађивала нашу правну терминологију. Чувени правни историчар Владимир Мажуранић дао је своје дело *Приноси за хрватски правно-повјесни рјечник*; Валтазар Божишић у својим списима оставио је богату збирку правних и социолошких термина које је сакупио по нашем народу припремајући грађу за Општи имовински законик за Кнежевину Црну Гору. Велики део тог богатства није могао наћи своје место у овом сјајном законодавном делу. Цитирамо само ова два значајна радника на правној терминологији али тиме не исцрпљујемо листу заслужних трудбеника на овом пољу. Велики број учених српских правника бавио се овим питањем. Нека нам буде допуштено да наведемо имена наших савременика, професора Живојина Перића, Драгољуба Аранђеловића; Михаила Константиновића, Сретена Вукосављевића и Мехмеда Бего-

вића. Они су проучавали зле стране српске терминологије у правном животу и показивали велике склоности да нас науче правилнијој, богатијој и тачнијој правној терминологији упућујући нас да користимо оно расуто народно термилошко благо које у потпуности одговара духу правних схватања нашега народа и које је кадро да издржи све критике и правника и лингвиста ако буде уведено у употребу у правној науци и законодавној техници. Зато нас овај позив на израду правне терминологије не затиче ни необавештене нити је потребно да нас било ко уверава о нужности и прешности да приступамо овом послу.

Проблем стручне терминологије у свакој области науке, технике, привреде и сваке друге гране друштвеног живота поставља се у свакој земљи и за сваки језик. Али се тај проблем са већом снагом поставља у оним земљама и код оних народа код којих има више културних центара преко којих се утврђује и шири стручна терминологија. На пољу правних наука то се компликује и постојањем већег броја sukcesивних или паралелних законодавно-правних система и подвојених система судства. Сигурно је да свако аутономно законодавство и свака аутономна јуриспруденција прима, ствара и употребљава своје стручне термине и тако изграђује сопствену терминологију која није увек у складу са термилошким осећањима ни науке ни људи из правне струке и народа. Иако су обично на истом језичном подручју термини тих аутономних система најчешће доста слични, врло је могуће (а то се дешава и данас у Југославији) да нису идентични. Већ ово је довољно да се укаже на специфичност коју носи у себи задатак изградње југословенске стручне правне терминологије. Та је специфичност издваја врло много од проблематике неких других струка које такође морају приступити изради својих посебних термилошких речника.

Постојање више центара у оквиру истог језичког подручја и више правних система као термилошких извора, што је случај у Југославији, приближује нас проблематици која се поставља у овој области на међународном плану. Нису у питању овде разни језици већ диференцијације и у оквиру једног јединог националног језика (нарочито ако у њему постоје неколико карактеристичних жаргона, као што је то код нас). Ту се проблем не поставља само историјски (услед разних владајућих система туђина) него и због неких центрифугалних дејстава у кретању језика, па и услед општег развоја права до кога долази због динамике живота као последице промене друштвене базе и структуре. Упоредо са тим осећају се дубља кретања и радикалније промене и у науци и у позитивном праву. То је утолико осетљивије на пољу правне терминологије код нас јер смо у процесу сталне револуције која мења садржину друштвених односа, ствара нове односе и нове појмове па је потребно да они добију своје адекватне термине и у науци и у позитивном законодавству.

Појава напуштања старих термина и уношење нових у грану правне науке и технике захтева брижљиво праћење процеса стварања и мењања стручних термина у правној науци и законодавству. Опште узев термини су полуге језика споразумевања између људи у научном и пословном свету.

Зато се већ од средине XIX в. утврђује и објављује у Европи и Америци стручна терминологија појединих грана друштвене активности. Тај се посао у свима народима врши паралелно и независно од израде и издавања општих језичних речника. Ти општи речници укључују у себе и правну терминологију, али је општа констатација у науци да они не улазе у специфичност правних термина и пружају често неправилну слику о њиховој садржини, појму који они одражавају. Ово је утолико важније што правни термини имају утицаја на рад и живот свих грађана а не само правника. Они су саставни део могућности познавања закона, а наше се друштво још увек (можда неправично) ослања на максимум да се нико не може извинити непознавањем закона, чије познавање захтева упознавање са правним терминима. Зато стручни правни термилошки речници нису само средство у рукама људи од закона него и широких народних маса. И то је једна од појава специфичног карактера у овој области.

Иако је општа појава да се стручни термилошки речници појединих грана по правилу израђују за људе те струке, ипак баш та потреба дошла је до изражаја на међународном плану. Организација Уједињених нација и њене специјализоване агенције, као и многе друге међународне и невладине културне и привредне организације на међународном плану, сусреле су се у спровођењу своје активности са проблемом тешкоћа које настају услед разлике стручне терминологије и натеране су да предузимају мере да отклоне свакодневне недаће и неспоразуме које тај проблем у научном и практичном животу непрестано намеће. У томе послу оне теже да савладају бар основну тешкоћу и постигну свој циљ од прворазредног значаја: да омогуће споразумевање људи који долазе на међународне послове из разних крајева света и који се уобичајено служе својим националним језиком. Иако је њихов циљ да се уједначи стручна терминологија, ако је то могуће, оне се врло често задовољавају и постизањем мање амбициозног задатка. Кад није могуће да се стручна терминологија изједначи, спушта се на нижи степен: да се утврди терминологија којом се служе стручњаци и да се одреди адекватност паралелних термилошких израза. У пракси се дошло до закључка да је важно али да није битно утврдити апсолутно уједначену терминологију по сваку цену ако зато нема услова. Можда је важније за праксу бар сакупити све термине из разних језика који су признати за употребу у одређеној грани, па утврдити њихова међусобна адекватна значења и извршити међусобно повезивање у термилошким речницима по методу упућивања. Та акција указује да није могуће увек доћи до резултата да термини са квази-адекватним значењима представљају у строгом смислу синониме, већ су то често речи које означавају приближно исти појам или, још чешће, варијације истог појма.

Као пример немогућности да се овај проблем реши давањем идентичне стручне терминологије наводи се поморство. Али и поред тога посао је дошао до извесних резултата. Израђени су упоредни стручни речници поморске терминологије по методу повезивања термина признатих у стручној италијанској и британској поморској терминологији. Такви упоредни

речници термина били су неопходни с обзиром на конкуренцију британске и медитеранске поморске терминологије које су обе биле једновремено у употреби и доводиле до неразумевања и забуне у свима гранама поморства: привредној, техничкој, правној, навигационој, итд. До скоро се, па и данас, једновремено употребљавала италијанска (и шпанска, према томе романска) поморска терминологија на Средоземљу и у водама Латинске Америке, док је на северу Европе и Америке и на Крајњем Истоку била и остала у употреби углавном британска терминологија. Пристанишни капетани нису се могли често споразумевати са заповедницима бродова а пословни људи морали су прибегавати тумачима јер су многи називи поморских послова и њихових клаузула, према свакој од тих стручних терминологија, имали сасвим друга значења. Зато је израђен низ речника адекватних термина за означавање појмова у поморству. Углавном термини нису изједначени али се данас лакше сазнаје коме латинском термину у поморству одговара који од англосаксонских стручних термина, иако се то коришћење адекватних термина мора вршити са крајњом обазривошћу јер чак и ти називи синоними немају увек исто значење по садржини појма који означавају. Иако ти речници нису аутентични по својој правној снази, они су ипак од велике помоћи. Утврђивањем тих терминолошких стручних речника и означавањем синонима за термине из ове две основне поморске терминологије, у приличној мери се постигло да се отклони или бар смањи збрка око термина и појмова.

Као што смо већ истакли, ОУН и специјализоване агенције повезане са њом бациле су се на посао израде стручних терминолошких речника. Међу тим агенцијама помињемо нарочито Светску организацију за исхрану и пољопривреду (FAO), Светску здравствену организацију (OMS), Међународну организацију рада (OIT). Посебно подвлачимо за значај овог посла UNESCO. Све су оне приступиле организовању рада на издавању упоредних терминолошких речника појединих струка. Ти речници треба да међусобно повежу стручне термине упућивањем на адекватне термине из других језика који су у употреби од стране тих организација. У првом реду методом упућивања повезују се француски и енглески стручни термини али се постепено иде и на повезивање термина из других званичних језика Уједињених нација. У рапортима тих организација издаци за овај посао правдају се чињеницом да се то мора урадити, јер се иначе научници и стручњаци на заједничком послу међународних организација између себе не би могли разумети и правилно оријентисати о појмовима помоћу којих се врши споразумевање. Нарочито је са великом журбом овај посао био савладан од стране Светске здравствене организације јер се без израде стручне медицинске терминологије нису могла поставити правила о санитарској служби у светским размерама нити тачно утврдити о којим је болестима, којим здравственим појавама, којим медицинским средствима и медикаментима реч, јер латинска терминологија није свуда и у потпуности усвојена и позната. — Све те специјализоване агенције врше овај посао и непосредно и преко других афилираних организација, UNESCO нарочито преко наци-

оналних научних и стручних унија, које оне ангажују, па и финансирају у ову сврху. На међународном плану то је данас актуелан и општи посао.

На правном терену питање стручних термилолошких речника на међународном плану је такође у процесу настајања. Нарочита заслуга за то, из чисто практицистичких узрока и потреба, припада Служби превођења ОУН јер је било великих жалби на састављање вишејезичких званичних докумената у ОУН. Исти проблем поставља се и од стране оних научних кругова који врше проучавање упоредног права али резултати се не би могли сматрати као завршени.

Браћамо се на питање правних стручних термилолошких речника код нас у Југославији. Наша правна наука и стручна делатност на правном пољу у прошлости развијали су се ако не потпуно а оно у великој мери. различито и одвојено у појединим деловима Југославије и то под акцентуирано неједнаким историјским условима. При изградњи наше правне терминологије трпели смо утицаје не само туђинских режима него и оних који су долазили другим путевима из разних страних културних центара и преко њихових језика. Стручни термини у праву стварали су се при томе и под неједначеним опште познатим условима развоја уопште, а посебно језичних закона у појединим деловима где живе народи Југославије. Подвлачимо да је то стварање било неједначено чак и код Срба и Хрвата на појединим историјским подручјима. Нећемо излагати у овом чланку историјске услове у овом погледу за све крајеве наше земље јер сматрамо да су они опште познати. Али ћемо навести само неке од њих. Тако на пример, делом плански а делом услед утицаја правних стручњака који нису уопште познавали српскохрватски језик, аустроугарска администрација стварала је у Босни и Херцеговини посебну терминологију не ослањајући се ни на лепоте народног језика у тим покрајинама, ни на изграђену, релативно на високом степену, правну терминологију у Хрватској и Славонији и у Србији. Требало је доказати и на томе пољу тачност тезе Ватрослава Јагића о посебном босанском језику. Исто тако и круновини Далмацији аустриска управа дала је званично утврђену посебну правну терминологију на три званична језика (италијанском, немачком и нашем) кодификовану у један речник по методу упућивања. Овај званични стручни термилолошки речник представљао је збир језичних норми које су обвезивале на употребу у службеном раду управе и судства у Далмацији. Разумљиво је да се ту ишло на отварање терминологије на нашем језику од већ утврђених стручних правних термина у Хрватској и Славонији и у Србији. Наивно је веровати да се утицај ових терминологија, убачених са стране, срушио распадањем Аустро-Угарске. Та наметнута стручна правна терминологија оставила је дубоког трага и у народу, а нарочито код стручних правника упућених на обавезну употребу те званичне терминологије. Тај се утицај осећа и данас код нових поколења и код интелектуалаца, додуше са често деформисаним првобитним терминима.

Али није само званична терминологија продубљивала јаз и наметала разлике свесном акцијом туђинских режима. И поред вуковске и илирске

тежње за изједначењем књижевног језика, службени (уредовни) језик код Срба и Хрвта формирао се у погледу правне стручне терминологије на различите начине. Страни утицаји и домаће кованице најчешће су долазили до израза преко кабинетског списка, живих предавања са катедара, судских одлука и законодавне технике. Све је то доводило до неуједначене терминологије и она је и данас карактеристика наших правних активности и у науци и у пракси. То је узрок да наш образован правник, формиран у једном од наших универзитетских центара, ако пређе на подручје утицаја другог културног центра, треба прво да савлада разлику стручне терминологије уопште а посебно своје струке. Низ мојих колега и бивших студената жале се да им причињава тешкоће читање стручних дела њихове струке написаних према терминологији у употреби од стране других центара правне науке у нашој земљи. У највећем броју случајева наши студенти права недовољно се служе литературом из других делова наше земље. Те исте жалбе долазе и од правника у управи и судству кад пружају правну помоћ судовима и органима подручја других социјалистичких република или се служе резултатима правне помоћи коју србијанским установама пружају органи и судови са територије других република. Још веће су жалбе на тешкоће при тумачењу списка и исправа о правним пословима закључених ван наше републике или при примени правних прописа са других југословенских подручја. Адвокати и странке често имају муке да објасне суду значај и смисао употребљених правних термина.

Навешћу само један случај, иако усамљен и можда драстичан, докле иде та разлика у терминологији. Код нас у Србији и српској правној науци и пракси *државина* као термин означава појам посесије, тј. држања ствари у своје име иако не можемо доказати свој неоспоран правни титулус да је ствар наша. По терминологији у употреби у СР Хрватској, по доктрини и јуриспруденцији заснованој на званичном преводу Општег грађанског законика, уведеног на правну снагу у Хрватској за време апсолутизма, *државина* означава термин за појам детенције, тј. држања ствари у туђе име и за другога. Низ термина правне природе у београдском и загребачком жаргону имају различита значења, као што се исто тако за низ појмова употребљавају разни термини који често нису једноставни за разумевање на другом подручју.

Лично сам се уверио у тешкоће које у пракси настају из ових разлика правних термина у привредним споровима. Као повремено судија Врховног привредног суда и као арбитер имао сам прилике да видим како се судови боре са тешкоћама из ових терминолошких разлика кад утврђују интенцију странака у спору. То бива нарочито ако саговорачи потичу из различитих крајева наше земље у којима су у употреби различити термини за исти појам. Ако једна странка закључи уговор по пристанку, састављен према правној терминологији из текућег језика седишта друге стране, а тај исти термин у њеном пословном седишту има друго значење, суд није у стању да утврди тачно садржину *consensus*-а, нити која је од

странака савесна а која није. Сусретали смо и случајеве да је адхезиони уговор склопљен према формулару чији правни језик и термини не одговарају текућем језику ниједне од страна већ се једна од њих рутински повела за формуларом, то понудила другој, а ова прихватила не водећи рачуна о формулисању клаузула. Наша трговачка мрежа пребацује такве формуларе са једног на друго правно подручје. Може ли суд у оваквим случајевима да пође од тезе правних заблуда, да мимо текста писменог уговора конструише други уговор по садржини, према томе шта су странке подразумевале под употребљеним терминима?

Горње примере сам навео само да покажем на чињенично стање овог проблема. Не пледирам ни за који од термина које сам у пракси срео. За нас се поставља само доказ да проблем израде стручних термилошких речника у праву постоји не само као проблем правне науке него и дневнога живота. Али како га треба савладати и решити?

По нашем схватању први посао при стварању јединственог југословенског стручног правног термилошког речника јесте сакупљање термина од утицаја по право. То у ствари значи да постоји претходно питање да ли треба вршити селекционирање термина или их скупити све који су били или су у употреби у правном животу наших народа и нашој правној науци и пракси. Кад једном буду прикупљени сви ти термини, поставиће се питање њиховог уношења у правни стручни термилошки речник.

У тој другој фази, по нашем уверењу, не треба хитати да одмах створимо термилошки речник са једнообразним терминима који би се утврдили путем селекције и огласили за правилне и обавезне да би се други одбацили. По нашем уверењу било би боље у те стручне термилошке речнике уврстити све правне термине који буду прикупљени и повезати их по методу упућивања, тако да се за сваки термин стави упутница на друге термине који представљају његов синоним или варијацију. Ми верујемо да би овде требало поступити као што се поступило у УНЕСКО-у. Треба ићи на упућивање једног термина на други и давање објашњења тамо где неки од стручних термина представља ознаку за два или више појмова и где се синоними не могу тачно утврдити.

Наше је мишљење да не би требало на силу стварати одређене речи којима би се дало право да буду схваћене као обавезни правни термини за обележававање одређених појмова док би се потискивале друге одговарајуће речи из културног блага наших народа (иако сам лично задовољен тежњом да створимо једнообразне термине за поједине стручне појмове).

Наглашавам да не смео кроз правнички стручни термилошки речник да стварамо круте језичне и термилошке норме које искључују по сваку цену употребу других термина ако они стварно постоје у науци и пракси за исти правни појам. Али у том случају, поред употребе метода упућивања, морамо објаснити и нијансе које се тим терминима означавају.

Изјаснили смо се да израда ових стручних правних термилошких речника не сме да има као основни циљ „пурификацију“ језика кроз

селекцију термина или њихово прекрајање у духу законитости језика, него као циљ треба поставити сакупљање свих правних термина. При томе наводим да ми за исти појам имамо неколико назива. Пре свега и аутохтони домаћи називи нису идентични. То често зависи од краја из кога су поникли. У том погледу наше је мишљење да није реч о локализму, теза коју бране они који би желели да термину свога жаргона осигурају монополски положај, већ је у питању често ознака специфичне појаве у друштвеном животу од правног значења која се не може подвести под општи правни термин уобичајен у другим крајевима где је непознат такав специфични однос.

Поред утицаја аутохтоних домаћих назива, при проматрању наше правне терминологије у виду „пурификације“, по нашем мишљењу, морамо водити рачуна и о појави тзв. наслага до којих је дошло утицајем страних језика при изради стручне терминологије. Не смемо заборавити да у србијанској терминологији постоји више таквих језичних наслага. По историском реду то су утицаји турског, немачког, руског, француског, енглеског, па сада и америчког жаргона енглеског језика. Термини створени за правне појмове под утицајем ових језика не ишчезавају наступањем другог утицаја. Они се често задржавају и остају у једновременој и паралелној употреби, скоро са једнаким правом грађанства и међусобно и у односу на домаће аутохтоне термине, па се њима служе не само лаици и људи од закона него се више или мање сви цитирају и у стручној литератури. Било би погрешно ако би из терминолошких речника, које будемо стварали, избацили ове термине у име „пурификације“ језика.

То је питање да ли скуп стручних термина или њихово пречишћавање наводи одмах и у свима струкама до питања сарадње или рата између научних радника струке чији се речник саставља и научника лингвиста. Лингвисти себе квалификују за меродавне судије. Стручњаци сматрају да сваки термин употребљен у струци мора наћи своје право место у стручном терминолошком речнику, чак и да не одговара општејезичним законима, па чак и да наноси повреду чистоти језика или представља деформисану реч. У том случају лингвисти имају свој задатак. Они уз такве речи треба да пруже стручне језичне критике, да нагласе да тај термин не одговара нашем језику, да га треба избегавати, да место њега треба употребљавати бољи домаћи термин (уколико се научници те струке сложе са том квалификацијом) а нарочито да објасне (уз помоћ правника) етимолошки и историјски настанак термина у питању. То питање одређивања круга надлежности активности научних радника струке о којој је реч и лингвиста показало се у пракси као не само прелеминарно него и необично важно да би се посао могао вршити организовано и без тешкоћа. При томе, досадашњим искуствима у другим земљама, носиоци посла морају бити стручњаци уже гране а лингвисти су организатори, инструктори и контролори који упозоравају али немају право вета.

Тешкоће са лингвистима често долазе услед тога што њима нису јасни садржински појмови. То се при изради речника у ОУН јасно пока-



зало, нарочито ако је термин фраза а не једна реч. Приликом рада Савезне уставне комисије прошле године између правника и лингвиста био је један, међу другима, запажен двобој што ови, идући за граматичким правилима, нису хтели да приме разлику израза „право на ствар“ (тражбено-правно овлашћење) и „право на ствари“ (стварно право). Доказивали су да може постојати само право на ствар. Тешко је учити научнике других струка азбуци права!

Често устајемо против кованица термина уопште а специјално термина у праву. Оне настају или спонтано у пракси или свесно кроз катедре и кабинете. Врло често наставници су натерани да их створе увођењем нових предмета ако не пронађу одговарајући домаћи народни израз. Преко предавања и списа те се кованице усађују у правну терминологију. Сваки од нас има неку заслугу или кривицу за њихово стварање или ширење. На жалост, интервенција лингвиста и овде долази са великим задоцњењем. Ако се термин одомаћи, тешко га је елиминисати, него га лингвисти могу само критиковати, исто онако као и горе.

У процесу стварања стручних правних термина морамо се сложити са оним лингвистима који подвлаче да језик има своје континуелно динамично кретање, да се он исто тако развија као и сам друштвени живот. У том процесу промена извесни изрази се губе, други остају, а за неке појмове се стварају нови термини. Пресудно је у материји правне терминологије да се непрекидно стварају нови појмови и да се појављује потреба да се за те нове појмове створе нови правни термини. Међутим, у томе процесу још већу тешкоћу изазива појава да се врши трансформација постојећих правних појмова за које већ имамо термине, иако сам појам одмах не губи своје право на постојање нити се промена врши тако да је тренутно очигледно њено наступање. Дешава се да долази до трансформације садржине појава и појмова а да то не повлачи одмах и промене назива за оно ново што наступа. Често се остаје при истој речи као правном термину за означавање појаве и појма нове садржине и да се тај правни термин и даље употребљава и за остатке нетрансформираних појава. Тако се у прелазном периоду формирања друштвеног феномена и за нове правне односе употребљава стари термин паралелно са ознаком за стари појам. На први поглед то је неправилно ненаучно али то није питање саме терминологије нити уско лингвистичко. То је један социолошки процес који се креће спорије у језичком погледу него у промени друштвене садржине. Иако језик служи за споразумевање помоћу утврђених гласовних и словних изражаја који означавају појмове, у овом случају та се функција ни уопште ни у правној терминологији не врши чисто и јасно. Настаје појава која тренутно доводи до језичке и појмовне збрке. Живот нам указује да не можемо увек и са сигурношћу спровести ово диференцирање појмова јер не можемо избећи у стварном животу да једна друштвена појава од интереса по право која лагано и без скокова мења своју суштину, не добије одмах други нови стручни термин који би је разликовао од првобитног појма. Делимично то долази

и отуда што се одмах и не уочи та трансформација. Она настаје често пута скоро невидљиво и о томе се мора водити рачуна. Тек дужим процесом нагомилавања промена у једној правној појави долазимо до свести о извршеној варијацији појмова. Нагомилавањем нових елемената, тек на одређеном степену тога нагомилавања, долазимо до уочавања квалитативне промене и јасног разликовања варијација између дотадањег појма и оног новог који носи све карактеристике другог тек на одређеном степену трансформације. Тек тада јавља се јасна потреба да се новостворени појам обележи новим правним термином. То је један процес посебне врсте који је утолико чешћи уколико је више убрзана трансформација правних установа. Али он се односи само на еволуцију правних појмова.

Томе процесу је сличан, али не идентичан, револуционарни настанак нових правих институција које се стварају да би се прекинуло са дотадањим правним установама. То бива или у брзим револуцијама или у трајном револуционарном процесу. Заједно са институцијом која настаје ствара се и нови правни појам. Врло често творци новог стања и нових појава немају довољно језичне имагинације, или из тактичких разлога не желе да стварајући нове правне ситуације и појмове дају и нове термине. И ту настаје несклад између појаве и правног термина. Стари термин треба декретом да промени своју садржину и да служи за означавање новог појма. То није добро јер се код људи успорава поимање нове стварности, у њиховој свести за стари термин везује се стара садржина на коју су се они навикли. Ову ситуацију не смемо да везујемо само за лаике. Пракса нам је показала да такав процес несклада појмова и термина олтеређује и правнике — научне раднике и не доприноси уочавању и променама њихових укорењених концепција које се везују за појмове означаване одређеним стручним терминима. Верујемо да би процес пребацивања њихових идеја и раздвајања старих и нових појмова ишао брже ако би се одмах стварали и нови термини.

За нас у Југославији питање терминологије за нове правне и друштвене односе, који су производ наше социјалистичке револуције у трајном процесу, нарочито се поставља са великом оштрином пред правне стручњаке. Наука социјализма испитује те појаве и врло често преноси називе устаљене или уобичајене у социјалистичкој пракси или теорији других народа. Али то чисто превођење није увек препоручљиво. Оно у неким случајевима чак и не одговара нашој ситуацији. Наша је теза, коју доследно спроводимо, да социјализам изграђујемо према нашим методима и конкретним потребама, не преноси и не остварује те друштвене појаве и не ствара одговарајуће правне институције по простим рецептима увезеним из иностранства. Наш сопствени пут у социјализам и специфична трансформација нашег права у социјалистичко, наше поступно али доследно остваривање социјалистичког поретка, тражи наше термине који ће одговарати појавама код нас који ће се уклопити у систем наше правничке терминологије и који ће моћи јасно да представе у народном језику онај појам који треба да означавају. С друге стране свака нова

правна институција само својом појавом укида стару, себи противречну и поништава значење одрђених термина дотле у употреби. Зато се и код нас, као и у многим другим земљама, услед процеса револуције поставља питање правне терминологије. Мислимо да не треба у томе процесу тежити за континуитетом и чувањем старих термина који не одражавају дух садашњице и отклањати сваку несигурност у употреби правних термина која се у неким језицима и националним наукама лечи помоћу употребе истог назива уз додатке повезивања термина за поједине друштвене и правне системе или концепције (напр., уз додаток „у класичном смислу“, „у модерном схватању“, „по социјалистичкој концепцији“).

Законски текстови су несумњиво често извори и расадници нових правних термина. Низ наших садашњих термина долази са тога извора. Не само да су многи од тих термина, иако су они обавезни за употребу, нејасни, језично неадекватни појму који треба да означе, често сковани на брзу руку, него је велика невоља за претстојеће изједначење термина наш систем издавања текстова на српском и хрватском језику као на два језика. Зпажено је да редактори нису водили довољно рачуна да у текст који служи као подлога унесу баш оне термине који су заједнички или који одговарају општој правној терминологији београдске и загребачке школе, сматрајући да до тешкоћа неће доћи јер ће их отклонити преводиоци аутентичних текстова. Међутим ти људи од знања и познаваоци терминологије нису слободни у ономе смислу у коме су то аутентични редактори текста и законодавац. Осим тога док аутентични редактори и законодавац имају смелости и политичку одговорност да раскидају са старим терминима, дотле ти званични преводиоци нису креатори већ оптерећени усађеним познавањем устаљене правне терминологије жаргона (да не кажем језика) на који преводе. Колеге из Загреба и Београда, кад се састану, указују на неправилне преводе и на то да се преводе и они правни термини који су прокрчили себи заједнички пут у будућност и да се на место њих на варијацију у другом жаргону стављају конзервативни термини које напушта и оно правно подручје коме је намењен тај текст. Међутим ова је пракса настављена и после концепције Устава СФРЈ о једном српскохрватском (хрватскосрпском) језику. По себи је разумљиво да аутентични текстови на словеначком и македонском језику имају своју правну терминологију.

Желели бисмо да истакнемо као специјални, додуше старији, извор наше данашње правничке терминологије номенклатуру из класичног римског права. Није без интереса код доброг дела наших правних термина дати и њихово значење на латинском. Међутим то не значи да наши данашњи правни термини које би овако везали за римско право означавају оне појмове којима су одговарали било у класичном, било у доцнијем римском праву. Али то везивање би олакшало посао упућивања термина између србијанске и хрватске правне терминологије а нарочито између њих и словеначке и македонске. Међутим, при изради стручног правног термилошког речника не бисмо смели ни могли ићи за примером хе-

мичара или медицинара који у усвајању и употреби латинске номенклатуре виде решење термилошког јединства свих народа Југославије у својим струкама. Право се морало сувише идентификовати са друштвеном средином из које је поникло и којој служи да би могло усвојити као апсолутно изражајну латинску терминологију која је далеко од данашње друштвене стварности модерних народа.

Многе наше правне дисциплине сматрају да се при изради стручног правног термилошког речника мора водити рачуна и о стручној терминологији међународних речника ОУН и специјализованих агенција. Међутим тешко је примити идеју да би сви ти термини могли бити усвојени код нас и да би се могли уклопити у наш правнички језик. Аргументат да би се тиме приближили савременој науци сигурно је убедљив али он не може бити одлучујући за напуштање наших добрих термина, уколико их има, већ и ти међународни термини могу служити као веза за међусобно упућивање на термине наших крајева, жаргона и језика. Само при томе је нужно подвући тешкоћу који се термин ОУН може сматрати као међународни и аутентичан јер се ти термини утврђују на више службених језика. У томе се не слажу ни носиоци неких од тих правних дисциплина у југословенској науци: једни дају превагу енглеским а други француским терминима. То отежава просто примање ове идеје.

Досадашњи покушаји одређивања правог значења појединих правних термина указују и на то да тешкоћа при њиховом утврђивању долази и отуда што исти правни термин нема идентично значење у разним правним областима (нпр., у грађанском и привредном праву, у привредном и управном праву, у управном и кривичном праву, у грађанском и кривичном судском поступку), што све упућује на питање да ли се треба усредсредити на израду јединственог стручног правног термилошког речника за све дисциплине правне науке или за поједине од њих израђивати посебне речнике. Наше је уверење да је боље ићи на један речник, па макар се код појединих термина указивало на њихово различито значење у појединим правним дисциплинама.

У вези са горњим питањем поставља се и проблем у којој мери у јединствени стручни правни термилошки речник треба да уђу термини у употреби у другим а не чисто правним наукама које су везане за правну науку у целини (нпр., судска медицина, статистика, итд.)

Исти проблем поставља се у погледу одређивања граница шта би у такав јединствени стручни правни термилошки речник ушло од оних термина и појмова који су од интереса за употребу у правним наукама, али који по својој суштини припадају сродним друштвеним наукама које се прожимају са правом (у првом реду стручни термини из области економских наука). Ово је нарочито важно због тога што ти појмови прелазећи у право често мењају своју садржину иако задржавају употребу истог термина.

Било би још много начелних проблема који ће морати да се поставе и реше пре него што се практично приђе раду на изради правног термилошког речника. За тренутак их занемарујемо, свесни да ће неки од њих бити од великог значења по предузимање посла.

Постављајући ово питање поново пред правничку јавност јер су га низом година постављали многи од наших колега, верујем да ће оно почети да добија своје решење у блиској будућности јер то захтева не само интерес правне науке него и стварни свакодневни живот. Питање добија особити значај сталним развојем науке, технике, привреде и нашег политичког и друштвеног живота. Оно што живот захтева и тражи, то је неминовност. Али правнички кругови и са универзитета и из судова и управе, и из практичног живота, морају бити свесни своје одговорности и свога удела у овом националном подухвату. Сви увиђамо потребу овог посла али признајемо да смо у задоцњењу. Сада, када је скуп свих универзитета и академија у Новом Саду констатовао нужност израде термилошких речника посебних за сваку од струка и то на југословенском плану, — отвара се нова епоха у томе послу. И правници морају са идеја прећи у дело. Мора се створити савезна организација за правни термилошки стручни речник. Расуто термилошко благо у народу, код аутора, у судској пракси, у правним прописима, правничким лексиконима и речницима, у општим језичним речницима од Вука до данас, у приватним збиркама и регистрима, — јесте охрабрујући чинилац да се има одакле поћи. Али треба скупити радни актив, унети елан у борбену решеност у овај посао који се не може радити без правника и за који треба тражити активну сарадњу лингвиста. То ће бити пут у интеграцију југословенске правне науке.

*Милан Бартош*

## RESUMÉ

### *Problème de la terminologie juridique en Yougoslavie*

Dans cet article est traitée la question de l'élaboration d'un vocabulaire terminologique technique dans le domaine des sciences juridiques. Ce problème est actuel eu égard qu'aujourd'hui en Yougoslavie, de toute part tant officielle et sociale que scientifique et technique, la question se pose de l'élaboration des vocabulaires terminologiques séparément pour chaque discipline scientifique ou pour chaque branche de la vie sociale, technique, professionnelle dans le sens restreint et en général de la vie économique.

La question d'un vocabulaire terminologique des expressions juridiques n'est pour nous ni nouvelle ni dans le stade initial. Certains ouvrages qui datent du siècle dernier avaient déjà élaboré à fond notre terminologie juridique. Cependant, il faut continuer ce travail, surtout en raison de l'existence de plusieurs centres culturels dans notre pays qui ont assumé la charge de la détermination et de la diffusion de la terminologie technique. Etant donné qu'il y avait dans le passé dans les différentes régions de notre pays plusieurs systèmes législatifs juridiques, successifs ou parallèles, ce qui avait comme

conséquence des systèmes judiciaires séparés, l'édification de la terminologie juridique technique yougoslave est une tâche difficile et spécifique. Bien souvent les expressions juridiques, voire dans le même domaine linguistique, ne sont pas toujours identiques. La raison en est que notre science juridique et l'activité professionnelle sur le plan juridique se développaient dans le passé, sinon complètement du moins dans une large mesure, de manières différentes et distinctes dans les diverses parties du territoire yougoslave et, aussi, dans les conditions historiques inégales. Dans la formation de notre terminologie nous avons subi les influences provenant de différents centres culturels et par l'intermédiaire de leurs langues. Les expressions techniques dans le droit s'étaient formées, cependant, dans les conditions de développement inégales en général, et tout particulièrement en ce qui concerne les lois linguistiques dans certaines parties du territoire habité par les peuples de Yougoslavie. Ainsi, par exemple, l'administration austro-hongroise avait créé en Bosnie-Herzégovine une terminologie spéciale sans tenir compte des beautés de la langue du peuple dans ces régions, et de la terminologie juridique poussée à un degré relativement élevé en Croatie et Slavonie et en Serbie. Pour illustrer jusqu'à quel point cette différence pouvait se manifester nous citerons l'exemple suivant: en Serbie tant dans la science juridique que dans la pratique judiciaire serbe l'expression „državina“ (possession) signifie le fait de tenir une chose en son nom („držati“ = tenir), quoiqu'il est impossible d'établir la preuve incontestable du titre juridique, tandis que dans la terminologie en usage en Croatie, qui est fondée sur la doctrine et la pratique basées sur le code civil autrichien, dans sa traduction officielle, qui était en vigueur, „državina“ signifie de détenir la chose pour le compte d'autrui et pour un autre. Toute une série d'expressions de nature juridique dans le jargon de Belgrade et Zagreb ont des significations différentes, de même pour un grand nombre de notions on emploie des expressions différentes qui bien souvent ne sont pas aussi simples pour qu'elles puissent être comprises dans une autre région. Si l'on y ajoute l'abandon des expressions anciennes et l'introduction des expressions nouvelles, alors on peut certainement tirer la conclusion qu'à l'occasion de l'élaboration du vocabulaire juridique il faut, en plus de tout ce que nous venons de dire jusqu'à présent, suivre scrupuleusement le processus de la formation et du changement des expressions techniques dans la science juridique contemporaine et dans la nouvelle législation.

Quoique généralement les vocabulaires terminologiques techniques des branches diverses sont élaborés selon la règle à l'usage de ceux qui exercent la profession en question, néanmoins ce besoin s'est manifesté sur le plan international de même. L'Organisation des Nations Unies et ses organes spécialisés ainsi que bien d'autres organisations gouvernementales et extra-gouvernementales culturelles et économiques sur le plan international ont rencontré dans la poursuite de leurs activités les mêmes difficultés, qui sont dues aux différences qui existent dans la terminologie technique, en sorte qu'elles sont obligées d'entreprendre des mesures pour éliminer les embarras et les discordances quotidiens que ce problème soulève constamment dans la vie scientifique et pratique. Ces organisations (nous mentionnerons tout particulièrement l'organisation pour l'alimentation et l'agriculture — FAO; l'Organisation mondiale pour la santé — OMS; l'Organisation internationale du travail — OIT; l'UNESCO etc.) ont entrepris les travaux d'édition des vocabulaires terminologiques comparés de diverses professions. Ces vocabulaires doivent coordonner les expressions techniques entre elles en donnant l'orientation pour trouver les expressions adéquates dans les autres langues qui sont en usage de la part de ces organisations. En tout premier lieu par la méthode d'orientation on avait coordonné les expressions techniques en français et en anglais, mais progressivement on s'achemine vers la coordination des expressions des autres langues officielles des Nations Unies.

En ce qui concerne l'élaboration du vocabulaire terminologique juridique dans notre pays il faudrait entreprendre les mesures suivantes. Dans la première phase il faudrait grouper les expressions qui ont de l'influence sur le

droit. Dans la deuxième phase il faudrait classer dans les vocabulaires terminologiques toutes les expressions juridiques qui ont été groupés et les rattacher selon la méthode d'orientation. Pour chaque expression on devrait donner une indication pour les autres expressions qui représentent leurs synonymes ou leurs variantes. Dans cette circonstance il faudrait procéder de la même manière que l'UNESCO — en renvoyant d'une expression à l'autre et en donnant des explications en cas qu'un certain terme technique représente une indication pour deux ou plusieurs notions et quand les synonymes ne peuvent pas être déterminés avec précision.

Dans tout ce travail la question se pose, qui n'est pas seulement une question préliminaire mais aussi une question extrêmement importante, de la délimitation des activités des travailleurs scientifique de la spécialité déterminée d'une part et des linguistes d'autre part. Les promoteurs de ce travail doivent être les spécialistes de la branche restreinte, quant aux linguistes ils seront les organisateurs, les instructeurs et les contrôleurs qui donnent les indications, mais qui n'ont pas le droit de veto.

## ЈЕДИНСТВО СВЕТА

— Неке рефлексije са правног гледишта —

Идеја и захтев за јединством света су врло стари, скоро толико колико и сама људска мисао. Увек је било жеља, тврђења, захтева, покушаја, делања, убеђивања, присиљавања, ратовања и много чега другог мотивисаног и оправданог јединством света — јединством замишљаним као уображеним, претпостављеним, постојећим, обавезним, дужносним, датим од стране провиђења, народног духа или било каквог другог ауторитета. При томе су се то и такво јединство односно те и такве идеје и захтеви за јединством света темељили по правилу с једне стране на више или мање ограниченом обиму самог појма односно ширине света, а с друге стране на униформности света као основу тога јединства.

По обиму то је био најчешће свет региона, једне религије, једне нације, једне расе, једне цивилизације, па каткада и више религија, нација, раса и цивилизација, али увек довољно ограничен по обиму и појму да би обухватио цело човечанство, све људе без обзира на националност, религију, социјална схватања, територијалну размештеност, степен културног и економског развитака, развијеност друштвених, економских и моралних вредности и снага, самосталност појављивања и учествовања у животу људске заједнице.

По основу, то је био најчешће свет заснован на униформности културе, религије, морала, цивилизације, степена и система економског развитака или чега другог, при чему је, по правилу, иза такве униформности стајала нека империја, црква, класа и уопште сила која је видљиво или невидљиво, јавно или тајно, посредно или непосредно — обезбеђивала ту униформност или бар прокламовала своју подршку тој униформности, па преко ње и „јединству света“.